

DIALOG INTERCULTURAL: MOLDOVA, UCRAINA, RUSIA

Dr. în filologie **Dumitru APETRI**

*INTERCULTURAL DIALOGUE: MOLDOVA,
UKRAINE, RUSSIA*

The article reflects two forms of the intercultural dialogue between Moldova, Ukraine and Russia, which occurred in the 20th century: literary translation and artistic interpretation. The translation is considered in terms of selection and quality. Both selection and artistic interpretation of the dialogue are deemed incomplete due to the interference of totalitarian ideology. It raises the need for resumption of both forms of dialogue.

În sec. XX, cu preponderență în a doua jumătate, între Moldova, Ucraina și Rusia a avut loc un dialog activ prin mijlocirea traducerii artistice, interpretării critice și a reflectării artistice. În articolul de față ne vom opri pe scurt la primele două forme de dialog – versiunile artistice și interpretările critice.

Traducerea artistică, pe bună dreptate, este considerată mijlocul principal de comunicare între literaturi, mijlocitor între culturi și literaturi, act de prietenie între scriitori, modalitate de repartizare/divizare a capitalului simbolic, iar însuși traducătorii de beletristică s-au învrednicit de numele de „ofițer de legătură” între tezaurul artistic al diferitelor popoare.

De remarcat că necesitatea acestui gen de literatură niciodată n-a fost contestat, iar contribuția lui totdeauna a fost considerată una importantă. Nu întâmplător marele scriitor german I. W. Goethe a introdus termenul „literatură universală” anume atunci, când versiunile artistice au intrat în circulație intensă în diverse culturi. Merită atenție și considerentele francezului P. Chavy, care determină numeroasele funcții ale traducerilor: de exemplu, informativă, lingvistică, stilistică, literară, de substituie, importare, selectare, patriotică, democratizare și asociativă.

În perioada sovietică (1940-1991), la noi s-a desfășurat o activitate intensă de traducere a operelor din literatura rusă și ucraineană – rezultat al politicilor culturale și ideologice, a Moscovei. Concomitent,

a fost tradus un șir de opere din tezaurul literar universal, din creația unor scriitori ai popoarelor din URSS și din zestrea folclorică a etniilor.

Prezența în arsenalul traducerilor a multor scrieri ale clasicilor ruși (L. Tolstoi, A. Cehov; F. Dostoievski, I. Turghenev, M. Saltâkov-Șcedrin, I. Krâlov, A. Blok, S. Esenin ș. a.) și ale clasicilor ucraineni (T. Șevcenko, I. Franko, L. Ukrainka, I. Kotlearevski, M. Koțiubinski, O. Vișnea, M. Râlski, V. Sosiura ș. a.) constituie partea pozitivă a dialogului literar ce s-a produs prin traduceri în segmentul nominalizat de timp.

Cât privește calitatea versiunilor, înfăptuite la noi, observăm și aici o latură pozitivă. Cu toată străduința ideologiei totalitare de a introduce în republică așa-zisa limbă literară „moldovenească” care, chipurile, s-ar deosebi de cea română, originalele operelor (ele-s, desigur, nu chiar multe), care au nimerit în mâinile a astfel de personalități ca I. Crețu, A. Cosmescu, P. Starostin, G. Meniuc, V. Vasilache, V. Beșleagă, A. Busuioc, V. Levițchi, M. Lutic și I. Gheorghiu se disting printr-un înalt nivel artistic. Cu toate acestea, rezultatele pozitive ce se referă la calitățile artistice sunt umbrite de *nivelul scăzut al majorității textelor*. De exemplu, raportul „valoare/nonvaloare” în cadrul traducerilor din literatura ucraineană este, după opinia noastră, următorul: din 16 cărți de versuri, editate la noi în limba română în secolul XX, merită a fi transferate în grafie latină doar un sfert; din 52 cărți de proză – numai 10.

În anumită măsură, este mai bună situația în privința calității traducerilor din literatura rusă. E firesc: în virtutea anumitor condiții, traducătorii noștri posedă limba rusă mai bine decât ucraineana.

Printre componentele importante ale activității de traducere se numără **selectia** operelor pentru transfer. Din nefericire, în această activitate, politica sovietică totalitară, pătrunsă de un proletcultism excesiv, a lăsat o amprentă ireparabilă – alegerea operelor este, evident, lacunară. Anume această situație a pus în circulație o producție livrescă masivă, lipsită de potențial estetic. Scrierile ticluite în spiritul realismului socialist depășeau considerabil clasică. O astfel de selecție i-a marginalizat pe mulți scriitori ruși de seamă din sec. XX (Zoșcenko, Platonov, Bulgakov, Soljenițan, Pasternak, Mojaev, Gossman), pe clasicii ucraineni (I. Franko, Iu. Fedkovici, E. Grebinka, G. Skovoroda, P. Gulak-Artemovski), pe distinșii poeți ucraineni din

generația în vârstă (M. Sosiura, M. Bajan, M. Vingranovski, Lina Kostenko, D. Pavlâc'ko) și pe cei mai originali creatori de poezie din generația tânără. Referitor la literatura ucraineană, a fost ignorată evident dramaturgia și folclorul.

Aceste împrejurări impun următoarea concluzie: o astfel de selecție și editare a traducerilor aduc prejudicii artei literare, în ultimă instanță, lezează prestigiul culturii și, respectiv, imaginea țării donatoare. Cu toate scăpările și neajunsurile înregistrate în dialogul cultural al Moldovei cu Ucraina și Rusia prin intermediul traducerilor artistice nu putem nega esența cultural-literară a acestui schimb de valori estetice.

Dialogul literar dintre Moldova, Ucraina și Rusia a fost însoțit, pe parcursul perioadei discutate, de o anumită interpretare critică.

Cele mai importante acțiuni de interpretare a dialogului nominalizat le aflăm realizate în următoarele lucrări: dintre culegerile colective – cele trei volume intitulate „Молдавско-русско-

украинские литературные связи” (Chișinău, 1978, 1979 și 1982, redactor responsabil C. Popovici), investigațiile monografice care dezvăluie legăturile directe și indirecte ale scriitorilor ruși și ucraineni Pușkin, Lermontov, Gorki, Maiakovski, L. Tolstoi, Șevcenko, Koțiubinski ș. a. cu plaiul basarabean, semnate de C. Popovici, S. Pânzaru, V. Șvac'kin, E. Dvoicenko-Markov, V. Trubețkoi, ca și același tip de lucrări care reflectă prezența nemijlocită ori mijlocită a unor scriitori români în arealul culturii slave de răsărit.

Avem în vedere cărțile „Ion Creangă și basmul est-slav” (1967) de C. Popovici, „Izvoarele frăției” (1967) de A. Romanet, „Relațiile literare dintre Moldova și Rusia în sec. XIX” de I. Osadenco, „Prezențe moldovenești în paginile presei ruse: 1880-1905” (1976) de Alexandrina Matcovschi. Merită a fi pomenită în acest context și lucrarea lui G. Iațentiuc „Eminescu în traducere ucraineană” (București, 1958, în limba ucraineană). Printre lucrările valoroase se înscriu studiile monografice ale lui Iu. Kojevnikov, M. Sadoveanu (Moskva, 1960), „Eminescu și problema romantismului în literatura română din sec. XIX” (Moskva, 1968) și lucrarea Elenei Loghinovski „Eminescu în limba lui Pușkin” (București, 1987).

În anumită măsură se referă la tema discutată lucrările lui G. Bogaci care au apărut la Chișinău în anii '60 „Gorki și folclorul moldovenesc” și „Pușkin și folclorul moldovenesc”, ambele în limba rusă. Se cuvine a nominaliza aici și cărțuia colectivă „Omagiu lui Taras Șevcenko” (Chișinău, 1999, alcătuitor și coautor D. Apetri), precum și cercetarea monografică a subsemnatului „Dialog intercultural. Aspecte ale receptării literare” (Chișinău, 2006), în care sunt reflectate trei dintre cele mai active forme ale dialogului cultural moldo-ucrainean: traducerile literare, interpretările critice și tematica ucraineană în creația scriitorilor moldoveni.

Lucrările nominalizate conțin o informație diversă la tema discutată, informație adeseori obiectivă, dar, în anumite cazuri, subiectivă, inexactă și exagerată. Situația dată obligă știința filologică contemporană să reexamineze din nou și obiectiv întreaga literatură critică și acele lucrări, care, direct sau indirect, se referă la aspectul traducerilor artistice și la interpretările critice. E necesar ca în timpul apropiat dialogul intercultural dintre Moldova, Ucraina și Rusia, care s-a întrerupt pe la mijlocul anilor '80, să fie reluat la un nou nivel apreciativ, într-o interpretare veridică, pe o bază științifică autentică.

Fibulă, argint, aurire, bronz, sec. III-IV p. Chr.,
Dănceni, Ialoveni